

راهنمای تحصیل

در حوزه‌های علمیّه
با اقتباس از نگرش اسلام به دین، علم و عالم دینی

تألیف

شیخ عبدالحمید واسطی

مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام

سرشناسه: واسطی، عبدالحمید
 عنوان و نام پدیدآور: راهنمای تحصیل در حوزه‌های علمیه با اقتباس از تکرش اسلام به دین، علم و عالم دینی / تألیف عبدالحمید واسطی
 مشخصات نشر: مشهد: انتشارات مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام، ۱۳۸۹.
 مشخصات ظاهری: ۲۲۸ ص: مصور، جدول، نمودار.
 شابک: ۹۷۸۶۰۰۹۱۰۱۶۶۵
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 یادداشت: واژه‌نامه.
 یادداشت: نمابه
 موضوع: تحصیل - دین‌شناسی
 موضوع: تحصیل - هویت حوزه - علم‌شناسی - برنامه ریزی
 موضوع: تحصیل - تحصیل موفق - فهم‌شناسی
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۹ ر ۱۸۰/۵۵۵/۱۸۰ Q
 رده‌بندی دیویی: ۰۰۱/۴۸
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۷۶۵۴۱

راهنمای تحصیل

در حوزه‌های علمیه
 با اقتباس از اساس تکرش اسلام به دین، علم و عالم دینی

مؤلف: شیخ عبدالحمید واسطی

ویراستار: سرکار خانم خیمه‌ای

کارشناس هنری: احسان عرفانی

ناشر: انتشارات مؤسسه مطالعات کاربردی علوم و معارف اسلام

محل نشر: مشهد مقدس

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۹

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۰۱۶-۶-۵

کلیه حقوق محفوظ می‌باشد.

مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام

مشهد مقدس / بین چهارراه حجت و چهارراه مقدم طلاب/خیابان گلشانی / کاشانی ۱۲۵ / شماره: ۴۹۰/۴

تلفن: ۰۵۱۱-۲۲۸۵۸۰۰۳ فاکس: ۰۵۱۱-۲۲۸۵۸۰۵

www.islamicsystems.ir

قال الصادق عليه السلام:

«إِنْ أَرَدْتَ الْعِلْمَ فَاطْلُبْ أَوَّلًا فِي نَفْسِكَ حَقِيقَةَ الْعُبُودِيَّةِ؛
وَاطْلُبِ الْعِلْمَ بِاسْتِعْمَالِهِ؛ وَاسْتَفْهِمِ، اللَّهُ يُفْهِمُكَ».

اگر طالب علم هستی

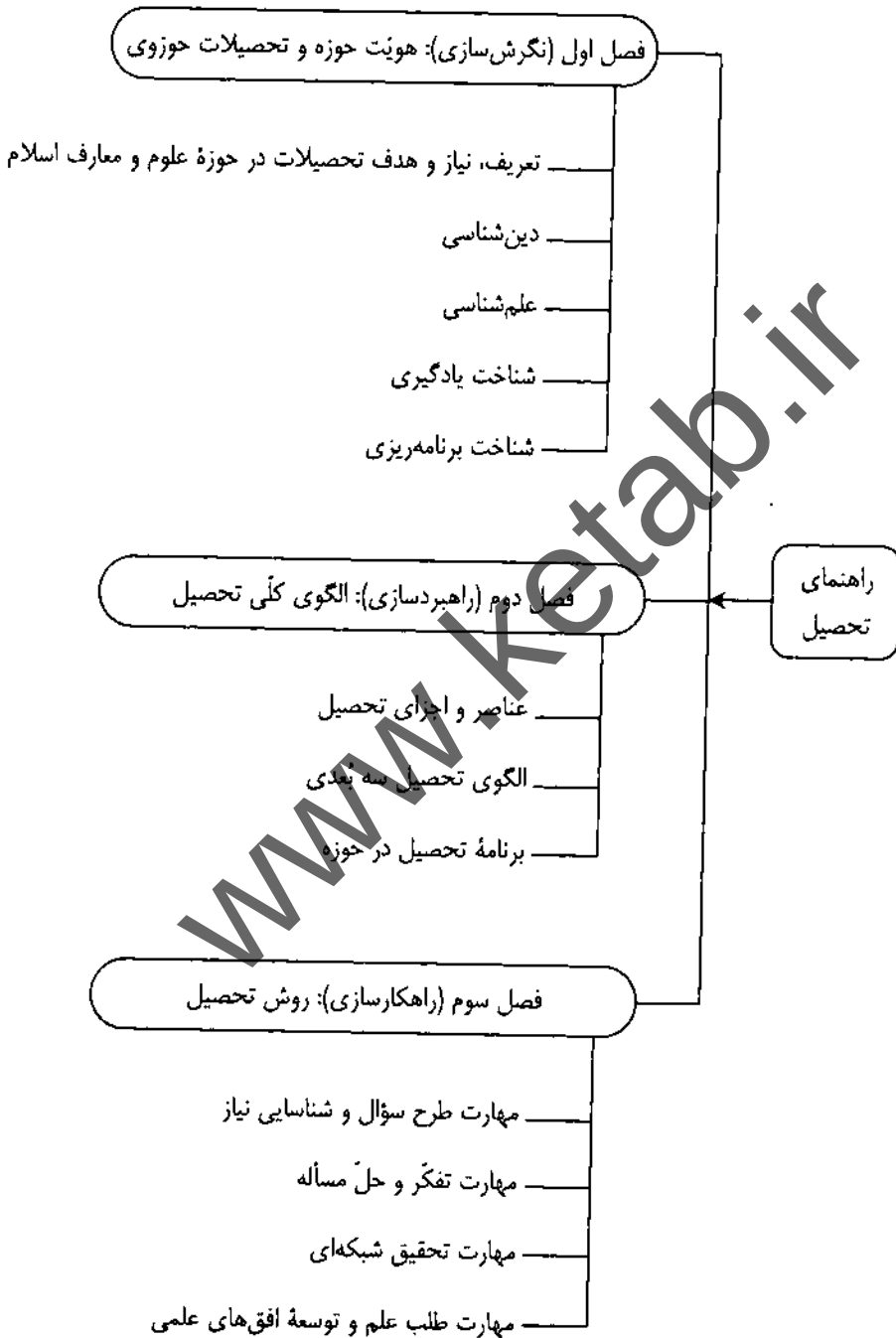
ابتدا تلاش کن تا حقیقت بندگی خدا را در وجودت پیدا کنی؛
و علم را با به کار بردن آن به دست آوری؛
و اهل سؤال کردن باشی تا خداوند تو را به درک واقعیات برساند.

”أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ“
بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِآلَتِي هِيَ أَحْسَنُ“

با تلاش در سه زمینه زیر، علم را به دست آور و نفوس را به سوی آن دعوت کن:
۱. شناخت معادلات موجود در هستی، به طوری که هماهنگ بودن موضوع را با کل هستی
احساس کنی.

۲. تشخیص نفع و ضررها؛ به طوری که درست و غلط و مفید و مضر را بشناسی.

۳. نقد و بررسی نظریات؛ به طوری که بتوانی برتری مطلبی را بر دیگر موارد تشخیص دهی.

فهرست تفصیلی

۵.....	عصاره کتاب
۶.....	ساختار کتاب
۷.....	فهرست تفصیلی
۱۷.....	سخن ناشر
۱۹.....	پیشگفتار مؤلف
۲۱.....	راهنمای استفاده از کتاب
۲۳.....	جدول تقسیم‌بندی آموزش کتاب
۲۴.....	توضیح عناوین نگرش‌سازی، راهبردهای و راهکارسازی
۲۵.....	سخن حضرت امام صادق (علیه السلام) با شما
۳۰.....	فصل اول: نگرش‌سازی
۳۲.....	ساختار فصل و اهداف آن
۳۲.....	فعالیت اول: هویت حوزه
۳۴.....	هویت حوزه
۳۴.....	تحلیل نظام حوزه
۳۴.....	نیازهایی که حوزه پاسخگوی آن‌هاست
۳۴.....	حوزه پاسخگوی سؤال زیر است
۳۶.....	اهدافی که حوزه به دنبال تحقق آن‌هاست
۳۹.....	محتوای آموزشی - تربیتی حوزه
۴۰.....	الگوی آموزشی - تربیتی در حوزه
۴۱.....	روش آموزشی - تربیتی در حوزه
۴۱.....	نهایت و سرانجام یک طالب علم در حوزه

- ۴۳..... تمرین: منشور تحصیلی حوزه در کلام علی علیه السلام
- ۴۴..... فعالیت دوم: دین شناسی
- ۴۶..... دین چیست؟
- ۵۱..... لایه های دین
- ۵۸..... تمرین: تشریح هرم هستی
- ۵۹..... فعالیت سوم (قسمت اول) دین شناسی
- ۵۹..... تعریف علم
- ۶۰..... ذهن چیست؟
- ۶۱..... توهم چیست؟
- ۶۱..... علم در آیات و روایات
- ۶۵..... فعالیت سوم (قسمت دوم) فهم شناسی
- ۶۵..... فهم و ادراک
- ۶۷..... مراتب و لایه های فهم
- ۶۸..... جدول سطوح فهم و ادراک
- ۶۹..... تمرین: سطح فهم مورد انتظار اسلام از طالب علم
- ۷۰..... فعالیت سوم (قسمت سوم) تحلیل مراتب فهم
- ۷۰..... سطح اول: فهم حافظه ای
- ۷۱..... ۱. قفسه بندی ذهن
- ۷۴..... اشاره ای به طبقه بندی علوم
- ۷۵..... کاربرد در تحصیل
- ۷۶..... رده بندی کنگره
- ۷۵..... ۲. تهیه نمایه، مدخل و کلیدواژه
- ۷۷..... ۳. آدرس دهی
- ۷۹..... سطح دوم: فهم اولیه
- ۸۰..... سطح سوم: فهم کاربردی
- ۸۱..... تمرین: فهم کاربردی

- ۸۱..... سطح چهارم: فهم تحلیلی
- ۸۱..... تفکر تحلیلی یا مهارت تجزیه و تحلیل مسائل
- ۸۲..... سطح پنجم: فهم استدلالی و نقادانه
- ۸۴..... تمرین: ارتباط روایات با فهم نقادانه
- ۸۵..... سطح ششم: فهم خلاق و شهودی
- ۸۵..... الف: پیش‌بینی آینده و پیشگیری از موارد نامطلوب
- ۸۵..... ب: طراحی آینده و ایجاد زمینه برای دستیابی به ایده‌آل‌ها
- ۸۷..... افق دید، زاویه دید
- ۸۸..... مجموعه آیات یا آیها الناس
- ۹۳..... فعالیت چهارم: یادگیری شناسی
- ۹۴..... پیش نیاز (رفتارشناسی)
- ۹۷..... تمرین: ارتباط روایات با بحث رفتارشناسی
- ۹۸..... سطوح احساسی و روانی در آموزش
- ۹۹..... جدول سطوح احساسی و گرایشی
- ۹۸..... تمرین: ارتباط روایت با سطوح احساسی و گرایشی
- ۱۰۰..... سطوح مهارتی و عملی در آموزش
- ۱۰۲..... جدول سطوح مهارتی و اجرایی
- ۱۰۲..... تمرین: ارتباط روایات با سطوح مهارتی و اجرایی
- ۱۰۴..... نتیجه بحث رفتارشناسی
- ۱۰۵..... یادگیری شناسی
- ۱۰۶..... مدل یادگیری
- ۱۰۶..... تمرین: تشریح مدل یادگیری
- ۱۰۸..... نتیجه مباحث علم‌شناسی + یادگیری شناسی
- ۱۰۹..... تمرین: ارتباط روایات با روش تحصیل
- ۱۱۰..... فعالیت پنجم: برنامه‌ریزی
- ۱۱۰..... برنامه‌ریزی چیست؟
- ۱۱۰..... مراحل برنامه‌ریزی برای یک تحصیل موفق و آگاهانه

۱۱۰.....	۱. شفاف سازی اولیه موضوع درس
۱۱۱.....	۲. نیاز شناسی
۱۱۱.....	۳. هدف گذاری
۱۱۲.....	دو نمونه از هدف گذاری
۱۱۲.....	۱. صرف (کلمه شناسی)
۱۱۴.....	۲. دین شناسی
۱۱۵.....	تعریف روش
۱۱۵.....	انواع روش تحصیل
۱۱۶.....	تمرین: انواع روش تحصیل
۱۱۷.....	فصل دوم: راهبرد سازی
۱۱۸.....	ساختار فصل و اهداف آن
۱۱۹.....	فعالیت اول: عناصر تحصیل
۱۲۰.....	عناصر و اجزا تحصیل
۱۲۰.....	۱. متن آموزشی
۱۳۰.....	۲. تمرین: فرهنگ استادی و علم آموزی در رساله الحقوق
۱۳۲.....	۳ تا ۶. مطالعه، تحقیق، مباحثه، کتابت
۱۳۲.....	۷. تمرین
۱۳۲.....	۸. ارزیابی
۱۳۵.....	تمرین: تحلیل یک نمونه امتحانی
۱۳۹.....	۹. زمان، مکان و ابزار در آموزش
۱۳۹.....	زمان آموزش
۱۴۰.....	مکان آموزش
۱۴۰.....	ابزار آموزش
۱۴۴.....	۱۰. برنامه آموزشی مجموعه تحصیلی
۱۴۷.....	تمرین: ارتباط روایات با برنامه یک مرکز آموزشی
۱۴۹.....	فعالیت دوم: الگوی کلی تحصیل
۱۵۰.....	الگوی تحصیل سه بعدی

۱۵۳	فعالیت سوم: برنامه تحصیلی حوزه
۱۵۷	کلیات اهداف و روش ها در علوم و معارف اسلام
۱۶۳	تفصیل برنامه دین شناسی، ادبیات و منطق
۱۶۳	۱. دین شناسی
۱۶۳	۲. ادبیات
۱۶۳	۱. سطح متون
۱۶۴	۲. سطح فهم
۱۶۵	۳. محتوای آموزش
۱۶۷	۴. روش آموزش
۱۷۳	۳. منطق و روش تحقیق
۱۷۴	کلیات اهداف و روش ها در موضوعات مهارتی
۱۷۴	۱. روش تدریس
۱۷۵	۲. روش تحقیق
۱۷۵	۳. روش تبلیغ
۱۷۵	۴. روش تألیف و تدوین
۱۷۶	چکیده فصل
۱۷۷	فصل سوم: راهکار سازی
۱۷۸	ساختار فصل و اهداف آن
۱۷۹	فعالیت اول: مهارت تفکر و تحقیق
۱۸۰	مهارت تفکر و تحقیق شبکه ای
۱۸۱	موضوع شناسی، نیازسنجی
۱۸۳	مهارت طرح سؤال
۱۸۶	مهارت مشاهده (کلان نگری + دقیق نگری)
۱۸۷	مهارت تفکر و حل مسأله
۱۹۰	مهارت تحقیق شبکه ای
۱۹۱	تفکر شبکه ای چگونه است؟
۱۹۳	مهارت الگوسازی (مدل سازی) و طراحی شبکه (سیستم)

- ۱۹۶..... فعالیت دوم: مهارت مطالعه و ثبت اطلاعات
- ۱۹۶..... مطالعه و هدف آن
- ۱۹۷..... روش و مراحل مطالعه
- ۱۹۷..... ۱. بررسی عنوان کتاب
- ۱۹۷..... ۲. تهیه یک فهرست مقدماتی
- ۱۹۷..... ۳. بررسی فهرست کتاب
- ۱۹۸..... ۴. تحلیل محتوای کتاب
- ۱۹۹..... ۵. فشرده‌سازی اطلاعات (تهیه کلیدواژه و نمایه برای مطالب)
- ۲۰۰..... ۶. روش قرائت کتاب
- ۲۰۱..... ۷. یادداشت‌برداری
- ۲۰۳..... قالب چکیده‌نویسی
- ۲۰۴..... ۸. ثبت اطلاعات
- ۲۰۵..... قالب «ثبت اطلاعات تحقیق» (فیش تحقیق)
- ۲۰۶..... ۹. طبقه‌بندی اطلاعات
- ۲۰۷..... تمرین: طبقه‌بندی اطلاعات شخصی
- ۲۰۸..... فعالیت سوم: مهارت تعلّم و جذب علم
- ۲۰۸..... استاد کیست؟
- ۲۱۱..... پیش‌مطالعه
- ۲۱۳..... یادداشت‌برداری در کلاس
- ۲۱۳..... قالب «یادداشت‌برداری سر کلاس»
- ۲۱۴..... تمرین و پیگیری درس
- ۲۱۵..... فعالیت چهارم: مهارت مباحثه
- ۲۱۷..... مباحثه چیست و چه ضرورتی دارد؟
- ۲۱۷..... برخی از روایات بیانگر دیدگاه اسلام راجع به مباحثه
- ۲۱۸..... روش مباحثه
- ۲۲۱..... قالب طرح بحث
- ۲۲۲..... آسیب‌شناسی مباحثه

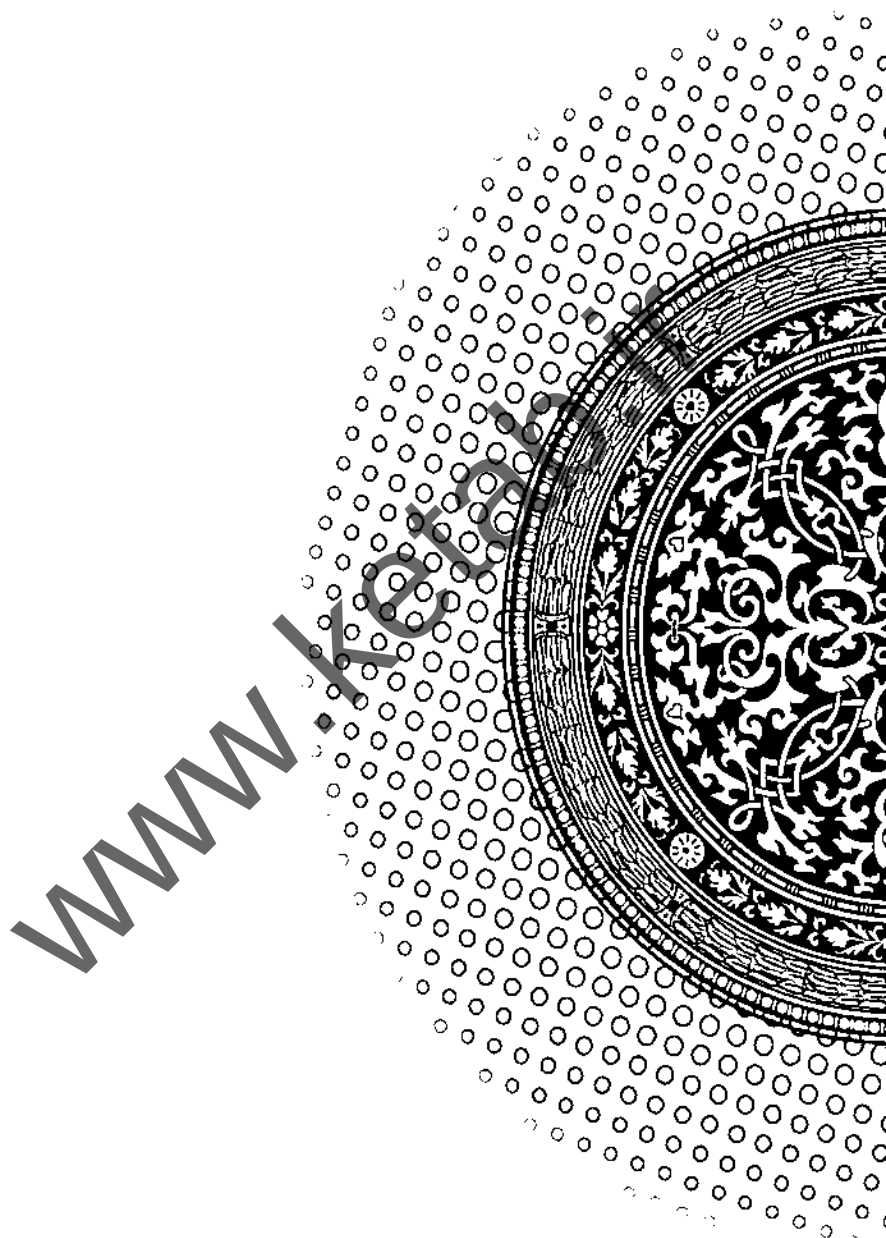
۲۲۰	تمرین: تدوین مقاله‌ای در این باب
۲۲۷	فعالیت پنجم: مهارت تحقیق
۲۲۷	تعریف تحقیق
۲۲۸	انواع روش تحقیق
۲۲۸	۱. تقسیم‌بندی روش تحقیق بر اساس نگرش‌ها
۲۲۹	۲. تقسیم‌بندی روش تحقیق بر اساس راهبردها
۲۲۹	۳. تقسیم‌بندی روش تحقیق بر اساس راهکارها
۲۳۰	الگوی کلی تحقیق
۲۳۰	اجزاء و عناصر تحقیق
۲۳۰	مراحل تحقیق
۲۳۴	راهکار تحقیق
۲۳۵	مشاهده، قدم اول برای کشف اطلاعات لازم
۲۳۵	لایه برداری از موضوع، ابزاری برای یافتن نقاط نفوذ به موضوع
۲۳۶	متغیرشناسی
۲۳۷	دستورالعمل نفوذ به موضوع
۲۴۰	مثال: «نان در اسلام»
۲۴۳	طرح تحقیق
۲۵۶	فعالیت ششم: مهارت توسعه افق‌های علمی و عملی
۲۶۰	فعالیت هفتم: مهارت مدیریت زمان
۲۶۱	مدیریت زمان
۲۶۱	مدیریت زمان چیست و چگونه انجام می‌پذیرد؟
۲۶۳	اصول مدیریت زمان
۲۶۵	شش عینک تفکر
۲۶۷	اولویت‌بندی اهداف
۲۶۹	فعالیت هشتم: مهارت شرکت در امتحانات کارگامی
۲۶۹	ارزیابی و امتحان

- ۲۷۱..... روش طراحی یک امتحان مفید و کاربردی
- ۲۷۱..... مراحل اصلی تهیه طرح امتحان
- ۲۷۲..... برخی نمونه سؤالات کاربردی
- ۲۷۵..... سخن آخر
- ۲۷۷..... ضمیمه: برنامه راهبردی تحول در نظام آموزشی حوزه
- ۲۷۸..... مبانی تحول در نظام آموزشی حوزه
- ۲۷۸..... شناسنامه و چکیده بحث
- ۲۷۹..... پیش نیاز
- ۲۷۹..... بدنه بحث
- ۲۷۹..... ۱. توصیف مبنا و وضعیت موجود زندگی
- ۲۸۰..... وضعیت عمومی موجود در حوزه های علمیه
- ۲۸۱..... توصیف وضعیت مطلوب در حوزه های علمیه
- ۲۸۲..... ۴. راهبردهای حرکت تحول آفرین از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب
- ۲۸۲..... راهبرد کلان
- ۲۸۴..... راهبردهای محورهای خاص
- ۲۸۵..... مقطع بندی علمی تحصیلات
- ۲۸۶..... مقطع اسلام شناسی عمومی
- ۲۸۶..... تعریف مقطع اسلام شناسی عمومی در حوزه علمیه
- ۲۸۷..... اهداف آموزشی حوزه های علمیه در مقطع تحصیلی اسلام شناسی عمومی
- ۲۸۷..... اهداف واحدهای آموزشی زبان دانی
- ۲۸۸..... اهداف تکمیلی در واحد آموزشی ادبیات عرب و ادبیات فارسی
- ۲۹۰..... اهداف واحدهای آموزشی روش شناسی
- ۲۹۰..... اهداف تکمیلی در واحد آموزشی روش تحصیل در حوزه و روش تحقیق در علوم انسانی
- ۲۹۳..... اهداف تکمیلی در واحد آموزشی منطق و معرفت شناسی
- ۲۹۴..... اهداف واحدهای آموزشی دین شناسی
- ۲۹۶..... اهداف تکمیلی در واحد آموزشی «کلیات و منابع دین»
- ۲۹۶..... اهداف تکمیلی در دین شناسی و کلام جدید

- ۲۹۷..... اهداف تکمیلی در علوم قرآنی و تفسیر
- ۲۹۹..... اهداف تکمیلی در علوم حدیث
- ۳۰۱..... اهداف تکمیلی در تاریخ و سیره
- ۳۰۴..... اهداف تکمیلی در واحد آموزشی «نگرش و عقائد دین»
- ۳۰۶..... اهداف تکمیلی در کلام اسلامی
- ۳۰۷..... اهداف تکمیلی در عرفان اسلامی
- ۳۱۲..... اهداف تکمیلی در واحد آموزشی «قانون دین»
- ۳۱۵..... اهداف تکمیلی در واحد آموزشی «فرهنگ دین»
- ۳۱۶..... چشم انداز مقطع عمومی
- ۳۱۸..... خلاصه اهداف آموزشی حوزه های علمیه در مقطع عمومی (حداقل های قطعی)
- ۳۱۸..... چشم انداز کلی
- ۳۲۱..... کتاب شناسی اجمالی روش تحصیل

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
و الصلوة و السلام علي نبينا محمد و آله الطاهرين
و لعنه الله علي اعدائهم اجمعين

نگرش اسلام به آینده بشریت، برقراری تمدن یکپارچه جهانی براساس آموزه‌های اسلام و حرکت به سوی ایجاد و تقویت مستمر احساس حضور خدا در تمام جوانب زندگی است. از آنجائی که هویت تمدن، زندگی جمعی در سیستم‌های به هم پیوسته است، برای تمدن‌سازی نیاز به سیستم‌سازی است و هر اندیشه تمدن‌ساز برای تحقق تمدن مورد نظرش چارهای جز طراحی و اجرای نظامها و سیستم‌های به جریان اندازنده ابعاد مختلف زندگی ندارد. سیستم‌های آموزشی، رسانه‌ای، فرهنگی، امنیتی، دادگستری، اقتصادی، مدیریتی، حکومتی، خانوادگی، غذایی، تولیدی، توزیعی، خدماتی، معماری و شهری و ... که براساس فرایندها و معادلات ارتباطی تعریف شده در گزاره‌های دین فعال شده باشند می‌توانند با به هم پیوستگی خود، تجلی دهنده تمدن اسلام شوند.

از سوی دیگر، فرایند تمدن‌سازی فرآیندی تدریجی و نیازمند بسترسازی‌های درازمدت است؛ و تا نگرش نخبگان و دید عمومی به ضرورت سیستم‌سازی، و در سیستم‌سازی به ضرورت فرایندسازی، و در تعریف فرایندها به اهمیت داده‌های دین معطوف نشود، فضای حرکت به سوی تمدن اسلام شکل نخواهد گرفت.

جریان تولید علم و نهضت نرم‌افزاری، زیرساختی است که فضای حرکت به سوی تمدن‌سازی را فعال می‌کند. حوزه‌های علمیه، در این جریان، عهده‌دار ترسیم نقشه راه و ارائه شاخصه‌ای راهبردی هستند، و این شاخص‌ها باید به گونه‌ای ارائه شوند که متخصصین علوم تجربی و انسانی بتوانند برای طراحی سیستم‌های زندگی استفاده کنند.

بنابراین ضروری است که آموزش طلاب در تغییر و تحولات نظام آموزشی و تحقیقاتی و تربیتی، به سوی دستیابی به این توانایی مدیریت شود. مجموعه حاضر، پیشنهادی برای فعال‌سازی علوم و معارف حوزوی، در راستای این هدف است.

«موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام» با تلاش برای حرکت در مسیر تولید علم و کارآمدسازی حوزه‌ها، چاپ و نشر متون آموزشی در عرصه روش‌شناسی را در دستور کار خود قرار داده است. متن حاضر تحت عنوان «راهنمای تحصیل در حوزه‌های علمیه

با اقتباس از نگرش اسلام به دین ، علم و عالم دینی « تألیف حجة السلام والمسلمین حاج شیخ عبدالحمید واسطی به عنوان یک متن آموزشی برای اساتید و فضلاء حوزه های علمیه تألیف شده که از مجموعه متون روش شناسی اسلامی موسسه می باشد .
امید است که اساتید و طلاب ذوی العزّه و الاکرام آن را به عنوان پیشنهادی برای بررسی و تحلیل، پذیرا باشند و اصلاح و ارتقاء مستمر آن، برکات خود را آشکار سازد.

انتشارات موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام

مشهد مقدس رضوی / ربیع الموعود ۱۴۳۲

www.ketab.ir

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
و صلى الله على سيدنا و نبينا محمد و آله الطاهرين
و لعنة الله على أعدائهم أجمعين

کتابی که پیش رو دارید شما را با الگوی تحصیل کاربردی و مهارت‌های اجرایی آن آشنا می‌سازد و زمینه‌های لازم را برای علم‌آموزی طبق نظر اسلام فراهم می‌کند.

این کتاب پاسخگوی سؤالات زیر است:

- حوزه علمی چیست، چه اهدافی دارد و فعالیت‌های آن کدام است؟
- دین چیست، شناخت دین یعنی چه؟ (یعنی در مورد دین یا از دین چه باید بدانیم؟)
- چگونه می‌توان دین را شناخت؟
- فرق یک دین‌شناس با کسی که به موضوعات دیگر مانند روان (روان‌شناس)، اقتصاد (اقتصاددان)، جامعه (جامعه‌شناس) و پرداخته است چیست؟
- طلبگی چیست، طلبه کیست و در نهایت یک طلبه به کجا می‌رسد؟
- چگونه می‌توان عالم به دین شد؟ (برنامه‌ها و مهارت‌های لازم برای رسیدن به علم دین کدامند؟)

امید است شما پس از اتمام این کتاب به این اهداف دست یافته باشید:

۱. اهداف نگرشی و شناختی:

نسبت به مفاهیم زیر دید کاربردی و مرتبط با زندگی پیدا کنید، به گونه‌ای که بتوانید درباره هر یک از آن‌ها مقاله‌ای علمی در حداقل یک صفحه بنویسید:

- دین
- علم
- یادگیری و تحصیل
- افق دید
- برنامه‌ریزی
- تفکر و حل مسأله
- تحقیق

- سیستم و مدل سازی
- حوزه
- طلبگی
- عالم دینی

۲. اهداف احساسی و روحی:

- تحصیل در حوزه و قرار گرفتن در موقعیت طالب علوم و معارف اسلام، برای شما مهم و ارزشمند شود.
- اهمیت حرکت‌های آگاهانه و گام به گام را برای تحصیل لمس کنید به طوری که بتوانید پس از اتمام کتاب برای زندگی علمی و عملی خود برنامه‌ریزی کنید.

۳. اهداف مهارتی و عملی:

- بتوانید حوزه و طلبگی را برای دیگران توضیح دهید و از انتخاب خود نسبت به طلبه شدن، معقولانه دفاع کنید.
- بتوانید برای تحصیل خود برنامه‌ریزی کاربردی و درازمدت داشته باشید.
- قادر باشید در مسیر تحصیل، مهارت‌های لازم را به کار ببرید.

۱. ساختار کتاب را قبل از ورود به مطلب، دقیقاً بررسی کنید. (نقشه کتاب را به دست آورید).
۲. در هر قسمت از کتاب، ابتدا موقعیت مطلب را شناسایی کنید. (این مطلب در کدام قسمت قرار دارد و با چه مطالبی مربوط است؟ به سرصفحه‌های کتاب دقت کنید).
۳. در ابتدای فصول و در لابلای مطالب سؤالاتی مطرح شده است؛ حتماً ابتدا خود به سؤال پاسخ داده و سپس دنباله مطلب را مطالعه کنید. (تفکر فعال و خلاق داشته باشید).
۴. به ترجمه‌ها دقت کنید. ترجمه آیات و روایات بر اساس مبنای زیر انجام گرفته است:

ترجمه عبارت است از:
«همسانی تأثیر متن مبدأ و متن مقصد، بر مخاطب»

- برخی منتقدین به این گونه ترجمه، ترجمه تفسیری می‌گویند.
۵. در قسمت‌های مختلف کتاب تمرین‌هایی مشاهده می‌کنید، این تمرین‌ها روح کتاب و نقطه تحقق یادگیری‌اند. دقت در انجام آن‌ها سرچشمه بسیاری از حقایق را به شما نشان خواهد داد.
 ۶. اگر اساتید محترم حرکات کتاب را مرحله به مرحله دنبال و در کلاس عملی کنند، امید است تدریسی موفق و کاربردی داشته باشند. (اگر سؤالی مطرح شده است آن را از شاگردان بپرسند و اگر کاری خواسته شده است آن فعالیت را از شاگردان بخواهند).
 ۷. پاسخ سؤالات ابتدای هر درس، در همان درس وجود دارد.
 ۸. مطالب قسمت‌های میانی کتاب کاملاً به فهم مطالب قبلی مرتبط است؛ بنابراین همراهی با کتاب از ابتدای مطلب ضروری است.
 ۹. این کتاب را می‌توان در ۳۰ جلسه آموزش داد. جدول تقسیم‌بندی حجم کتاب را در صفحه بعد ملاحظه فرمایید.
 ۱۰. این کتاب را به صورت کارگاهی تدریس کنید.
 ۱۱. متن کتاب، منبعی برای مطالعه علم‌آموزان و زمینه‌ای برای تکوین یادگیری است، نه متنی برای روخوانی در کلاس.
 ۱۲. برای تألیف این کتاب، کتاب‌های موجود در موضوع روش تحصیل بررسی شد که فهرست آن‌ها را در انتهای کتاب مشاهده می‌فرمایید. شاید این کتاب اولین تجربه در نوع خود باشد، امید است با نقد و نظرهای شما اصلاح و تکمیل گردد.

۱۳. اصطلاحات به کار رفته در این کتاب الزاماً از اصطلاحات ترجمه شده‌ای که در محافل دانشگاهی رایج است تبعیت نمی‌کند.

در نهایت از إخوان فی الله و أصدقاء بزرگوار حجج اسلام شیخ مسعود حاجی ابراهیمی و شیخ مهدی زردوزنیا که تلاش فراوانی در اصلاح علمی و ویرایشی کتاب بذل کردند، کمال تشکر را دارم.

مشهد الرضا العظمی

شوال المکرم ۱۴۲۳

شیخ عبدالحمید واسطی

جدول تقسیم‌بندی آموزش کتاب

ردیف	موضوعات کتاب
۱	مقدمه < آشنایی با موضوع + ساختار کتاب + روایت عنوان بصری
۲ و ۳ و ۴	فصل اول < نگرش‌سازی > پیش‌نیاز < تعریف حوزه و طلبگی، هدف و ضرورت آن
۵ و ۶	دین‌شناسی
۷	علم‌شناسی و فهم‌شناسی
۸	بررسی هویت یادگیری و برنامه‌ریزی
۹ و ۱۰	فصل دوم < راهبردهای > الگوی کلی تحصیل و نمای کلان برنامه تحصیل در حوزه
۷	فصل سوم < راهکارسازی > مهارت موضوع‌شناسی و نیازسنجی و تشخیص اولویت‌ها + مهارت تبدیل عناوین درسی به سوالات تحقیقی
۸	مهارت تفکر و حل مساله
۹	مهارت دستیابی به اطلاعات معتبر راجع به موضوع و طبقه‌بندی آن‌ها
۱۲	مهارت مطالعه
۱۰	مهارت تحلیل محتوا و یادداشت‌برداری
۱۱	مهارت مدل‌سازی و تولید الگوی کاربردی (تحقیق شبکه‌ای)
۱۳	مهارت مباحثه
۱۴	مهارت مدیریت زمان
۱۵ و ۱۶	بررسی اهداف و راهبردهای آموزش علوم و معارف اسلام

توضیح عناوین نگرش‌سازی، راهبردسازی و راهکارسازی

در قسمت‌های مختلف این کتاب سه عبارت: «نگرش‌سازی، راهبردسازی و راهکارسازی» را مشاهده می‌کنید. منظور از این عبارات چیست و چرا از آن‌ها استفاده می‌شود؟ هر موضوعی که بررسی می‌شود، ابتدا باید تصور صحیح و شفاف از آن در ذهن نقش ببندد؛ سپس چهارچوب و ساختار موضوع (محورها و مسائل عمده و کلی) شناخته شود؛ و در نهایت روش بهره‌برداری عملی از موضوع برای استفاده در زندگی، بررسی گردد. مرحله اول را که مربوط به ایجاد یک تصور مطلوب از موضوع است، نگرش‌سازی می‌نامیم؛ زیرا دید و نگرش مناسب ایجاد می‌کند. مرحله دوم را که مربوط به احاطه بر چهارچوب و محورها و مسائل عمده موضوع است، راهبردسازی می‌نامیم؛ زیرا جهت‌گیری‌های کلی، الگو و نقشه کلان موضوع را مشخص می‌کند (راهبرد به معنی تعیین خط‌مشی، جهت حرکت و سیاست‌های کلی است). مرحله سوم که مربوط به بهره‌برداری از موضوع و روش‌های اجرایی است راهکارسازی نام دارد؛ زیرا دستورالعمل کار و اجرای آن را ارائه می‌دهد. سؤال: آیا بین روایت زیر با مفهیم بالا ارتباطی به نظر می‌رسد؟

متن روایت	ترجمه تفسیری	منبع
قال رسول الله ﷺ: إِنَّمَا الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ: أَيُّهُ مُحْكَمَةٌ، فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ، سُنَّةٌ قَائِمَةٌ.	علم مفید برای بشر سه گونه است: علوم مربوط به شناخت هستی و ارتباط آن با مبدأ خلقت علوم مربوط به شناخت حقوق و قوانین علوم مربوط به شناخت فرهنگ و روش زندگی برتر	کفی ج ۱ ص ۳۲

سخن حضرت امام صادق علیه السلام با شما

حضرت صادق علیه السلام نکات کلیدی علم آموزی را به تفصیل در گفتاری بیان کرده و می فرمایند: این ها توصیه من برای کسانی است که قصد حرکت به سوی حقیقت را دارند. به نظر شما حضرت چه توصیه هایی برای طالبین علم دارند؟ آیا نام روایت «عنوان بصری» را شنیده اید؟ مرحوم آیه الله حاج سید علی قاضی طباطبایی رحمه الله که از مجتهدین و اساتید میرز علم و عمل و استاد مرحوم علامه طباطبایی رحمه الله بودند، شاگردان خود را به شرط التزام به این روایت می پذیرفتند.

متن و ترجمه روایت را در زیر ملاحظه کنید و در یک صفحه پیام آن را به زبان خود بازنویسی کنید؛ سپس در انتهای کتاب با استفاده از آموخته های خود از کتاب، شرحی دیگر در چهار صفحه بر آن بنویسید و تفاوت دید و سطح آگاهی خود را با مقایسه دو نوشته بسنجید.

روایت «عنوان بصری»

«عن عنوان البصري؛ و كان شيخاً كبيراً قد أتى عليه أربع و تسعون سنة. قال: كنت أختلف إلى مالك بن أنس بن سنان. فلما قدم جعفر الصادق عليه السلام المدينة اختلفت إليه، وأحببت أن أخذ عنه كما أخذت عن مالك. فقال لي يوماً: إنني رجلٌ مطلوبٌ ومع ذلك لي أوراؤ في كل ساعة من آتاء الليل والنهار، فلا تشغلني عن وردي! و أخذ عن مالك و اختلفت إليه كما كنت تختلف إليه. فاعتصمت من ذلك و خرجت من عنده، و قلت في نفسي: لو تفرست في خيرٍ لما رجعتني عن الاختلاف إليه و الأخذ عنه. فدخلت مسجد الرسول صلى الله عليه و سلمت عليه، ثم رجعت من الغد إلى الروضة و صليت فيها ركعتين و قلت: أسألك يا الله يا الله! أن تعطف عليّ قلب جعفر، و ترزقني من علمه ما أهندي به إلى صراطك المستقيم! و رجعت إلى داري مغتمةً و لم أختلف إلى مالك بن أنس لما اشرب قلبي من حب جعفر. فما خرجت من داري إلا إلى الصلوة المكتوبة، حتى عيل صبري. فلما ضاق صدري تغلّت و ترديت و قصدت جعفرًا، و كان بعد ما صليت العصر.

فلما حضرت باب داره استأذنت عليه، فخرج خادمٌ له فقال: ما حاجتك؟! فقلت: السّلام على الشّريف. فقال: هو قائمٌ في صلاة. فجلستُ بحذاء بابه. فما لبثتُ إلا يسيراً إذ خرج خادمٌ فقال: ادخل على بركة الله. فدخلتُ و سلمتُ عليه. فردّ السّلام و قال: اجلس! غفر الله لك! فجلستُ، فأطرق ملياً، ثم رفع رأسه و قال: أبو من؟! قلت: أبو عبد الله! قال: ثبت الله كنيّتك و وفّقك يا أبا عبد الله! ما سألتك؟! فقلتُ في نفسي: لو لم يكن لي من زيارته و التّسليم غيرُ هذا الدّعاء لكان كثيراً. ثم رفع رأسه ثم قال: ما سألتك؟! فقلتُ: سألت الله أن يعطف قلبك عليّ، و يرزقني من علمك؛ و أرجو أن الله تعالى أجابني في الشّريف ما سألته.

فقال: يا أبا عبد الله! ليس العلم بالتعلم؛ إنما هو نورٌ يقع في قلب من يريد الله تبارك وتعالى أن يهديه. فإن أردت العلم فاطلب أولاً في نفسك حقيقة العبودية، واطلب العلم باستعماله، واستفهم الله يفهمك!

قلت: يا شريف! فقال: قل: يا أبا عبد الله! قلت: يا أبا عبد الله! ما حقيقة العبودية؟! قال: ثلاثة أشياء: أن لا يرى العبد لنفسه فيما حوَّله الله ملكاً، لأنَّ العبيد لا يكون لهم ملك، يزون المال مال الله، يصنعونه حيث أمرهم الله به؛ ولا يدبر العبد لنفسه تدبيراً؛ وجملة اشتغاله فيما أمره تعالى به ونهاه عنه. فإذا لم يَرَ العبد لنفسه فيما حوَّله الله تعالى ملكاً هان عليه الإنفاق فيما أمره الله تعالى أن ينفق فيه؛ وإذا فوَّض العبد تدبير نفسه على مدبره هان عليه مصائب الدنيا؛ وإذا اشتغل العبد بما أمره الله تعالى ونهاه، لا يتفرغ منهما إلى السرِّاء والمباهاة مع الناس. فإذا أكرم الله العبد بهذه الثلاثة هان عليه الدنيا، وإبليس، والخلق، ولا يطلب الدنيا تكاثراً وتفاخراً، ولا يطلب ما عند الناس عزاً وعلواً، ولا يدع أياها باطلاً. فهذا أول درجة التقى قال الله تبارك وتعالى: "تلك الدار الآخرة نجعلها للذين لا يريدون علواً في الأرض ولا فساداً والعاقبة للمتقين".

قلت: يا أبا عبد الله! أوصني! قال: أوصيك بتسعة أشياء، فإنها وصيتي لمريد الطريق إلى الله تعالى، والله أسأل أن يوفقك لاستعماله. ثلاثة منها في رياضة النفس، وثلاثة منها في العلم، وثلثة منها في العلم، فاحفظها، وإياك والتهاون بها! قال عنوان: ففرغت قلبي له.

فقال: أمَّا اللواتي في الرياضة: فإياك أن تأكل ما لا تشتهي، فإنه يورث الحماسة والبلاء؛ ولا تأكل إلا عند الجوع؛ وإذا أكلت فكل حلالاً وحلماً لله واذكر حديث الرسول ﷺ: ما ملأ آدمي وعاءاً شراً من بطنه: فإن كان ولا بد فقلط لظعامه وثلث لشربه وثلث لنفسه.

و أمَّا اللواتي في العلم: فمن قال لك: إن قلت واحدة سمعت عشرة فقل: إن قلت عشرة لم تسمع واحدة؛ ومن شئت فقل له: إن كنت صادقاً فيما تقول فأسأل الله أن يغفر لي؛ وإن كنت كاذباً فيما تقول فالحق أسأل أن يغفر لك. ومن وعدك بالعنى فعد به بالنصيحة والوعاء.

و أمَّا اللواتي في العلم: فأسأل العلماء ما جهلت، وإياك أن تسألهم تعتاً وتجربة؛ وإياك أن تعمل برأيك شيئاً، وخذ بالاحتياط في جميع ما تجد إليه سبيلاً؛ واهرب من الفتيا هربك من الأسد، ولا تجعل رقبته للناس جسراً!!

قم عني يا أبا عبد الله! فقد نصحت لك؛ ولا تفسد عليّ وردي؛ فأني امرؤ ضنين بنفسي. والسلام على من اتبع الهدى.

ترجمه:

«عنوان بصری» که پیرمردی ۹۴ ساله است می گوید: من با «مالک بن انس» که یکی از علماء چهار گانه از عامه بود رفت و آمد داشتم، وقتی حضرت صادق علیه السلام به مدینه تشریف آوردند به خدمت ایشان هم می رسیدم و همانطور که از «مالک» سؤال می پرسیدم از ایشان هم سؤالاتی می کردم. روزی به من فرمودند: من مجال ندارم و گرفتارم و در ضمن اذکاری هم برای هر یک از ساعات شبانه روز دارم و فرصت پاسخگویی به شما را ندارم، تو که با «مالک بن انس» رفت و آمد داری، برو و سؤالات خود را از او بپرس. «عنوان» ادامه می دهد: من از کلام حضرت اندوهگین شدم و از خدمتشان بیرون آمدم و با خود گفتم: اگر قابلیت در من تشخیص می داد مرا از خود دور نمی کرد و سؤالاتم را پاسخ می داد؛ به مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله رفتم و زیارت کردم و فردای آن روز نیز دوباره به مسجد رفتم و دو رکعت نماز خواندم و به خداوند عرضه داشتم که: خدایا از تو می خواهم که نظر لطف حضرت صادق علیه السلام را به سوی من بازگردانی و از علوم او، حقایقی را که بتوانم به سوی راه مستقیم تو حرکت کنم نصیب من گردانی.

اندوهگین به خانه باز گشتم و به خاطر محبتی که از حضرت صادق علیه السلام در قلب من جای گرفته بود دیگر سراغ «مالک بن انس» نرفتم. خانه نشین شدم و جز برای نمازهای پنجگانه از خانه خارج نشدم تا اینکه صبرم تمام شد، یک روز بعد از ظهر لباس پوشیدم و به سوی خانه حضرت صادق علیه السلام به راه افتادم به خانه حضرت رسیدم و اجازه ورود خواستم، خدمتکار حضرت آمد و پرسید: چه کار دارید؟ گفتم: می خواستم خدمت حضرت برسم. گفت: حضرت مشغول نماز هستند. من همانجا نشستم، طولی نکشید که خدمتکار آمد و گفت: با لطف و عنایت الهی وارد شوید. وارد شدم، سلام کردم، حضرت پاسخ دادند و فرمودند: بنشین، لطف خدا بر تو باد. من نشستم؛ حضرت مدتی سر به زیر انداختند سپس سر بلند کردند و فرمودند: اسم شما چیست؟ عرض کردم: ابو عبدالله، فرمودند: خداوند همیشه تو را بنده خود قرار دهد و موفق کند، چه فرمایشی دارید؟ من به خودم گفتم: اگر از این ملاقات چیزی بیشتر از همین دعا به دستم نمی آمد از سرم هم زیاد بود. حضرت دوباره سر بلند کردند و گفتند: چه فرمایشی دارید؟

عرض کردم: من از خدا خواستم که نظر لطف شما را نسبت به من جلب کند و مرا از علوم شما بهره مند سازد و امیدوارم که خداوند خواسته مرا اجابت کرده باشد.

حضرت شروع به صحبت کرده، فرمودند:

ابو عبدالله! علم فقط با آموختن به دست نمی آید، حقیقت علم نوری است که در قلب قرار می گیرد، قلب کسی که خداوند بخواهد او را هدایت کند؛ پس اگر دنبال علم هستی ابتدا

باید حقیقت بندگی را در خودت ایجاد کنی و علم را به کار ببری و اهل سؤال و جستجو باشی، در این صورت خداوند به تو حقایق را خواهد فهماند.

«عنوان بصری» می گوید: قصد پرسیدن سؤالی را داشتیم عرض کردم: ای بزرگوار! حضرت فرمودند: مرا با نام صدا کن، من گفتم: یا ابا عبدالله، حقیقت عبودیت چیست؟ حضرت فرمودند: کسی به حقیقت عبودیت رسیده است که سه ملاک و شاخصه زیر را داشته باشد:

۱. نسبت به امکاناتی که خداوند در اختیار او قرار داده است احساس مالکیت و استقلال نکند، زیرا بندگانی که خود را مالک نمی بینند، تمام امکاناتی را که در اختیار دارند مربوط و متعلق به خدا می بینند و آن ها را هر جایی که خداوند اراده کرده باشد قرار می دهند.

۲. طبق تملیقه و دلخواه برای خود برنامه ریزی نمی کند.

۳. تمام مشغولیت های او در راه انجام وظایفی است که خداوند برای او تعیین کرده است. نتیجه این سه خصوصیت این گونه است که:

۱. وقتی بنده ای خود را مالک امکانات ندید، بخشش و در اختیار دیگران قرار دادن برای او آسان می شود.

۲. اگر برنامه ریزی زندگی خود را بر اساس نظر خداوند انجام داد و امور را به خداوند سپرد، مشکلات زندگی برای او آسان می شود.

۳. و وقتی تمام ذکر و فکر او انجام وظیفه الهی بود، فرصتی برای درگیری با دیگران و فخر فروشی پیدا نخواهد کرد.

نتیجه اینکه: وقتی خداوند به بنده ای این سه حالت را عنایت کرد، دنیا و شیطان و مردم، ذهن و قلب او را مشغول نخواهد کرد. با انگیزه مال اندوزی و فخر فروشی به زندگی دنیایی نمی پردازد. چشم به امکانات دیگران ندارد تا نردبان ترقی او شوند، عمر خود را به کارهای بیهوده صرف نمی کند. این اولین درجه تقوی است، خداوند در قرآن می فرماید: «زندگی ابدی با تمام عظمتش را اختصاص به کسانی داده ایم که به دنبال برتری و فساد نیستند و البته که پیروزی نهایی با اهل تقوی است».

«عنوان بصری» ادامه می دهد که: به حضرت عرض کردم: توصیه هایی بفرمایید؛ حضرت فرمود: ۹ سفارش برای تو و هر کسی که دنبال حرکت به سوی خدا است دارم و از خداوند می خواهم که تو را موفق کند تا آن ها را به کار ببری. سه سفارش از این ۹ سفارش مربوط به جلوگیری از هوای نفس است و سه سفارش مربوط به بردباری است و سه سفارش دیگر مربوط به علم است. با دقت این سفارشات را نگهداری کن و مبادا در انجام آن ها کوتاهی کنی.

«عنوان بصری» می گوید: خدمت حضرت عرض کردم: تمام وجودم برای شنیدن و عمل

به سفارشات شما آماده است، حضرت شروع به بیان سفارشات نمودند:

توصیه‌های مربوط به جلوگیری از هوای نفس:

۱. چیزی که میل به خوردن آن را نداری نخور زیرا زمینه‌ساز احمقی و نابخردی است.
۲. تا گرسنه نشده‌ای غذا نخور.
۳. وقتی می‌خواهی غذا بخوری غذای حلال بخور و نام خدا را ببر و گفتار حضرت رسول ﷺ را به یاد بیاور که فرمود: «انسان ظرفی بدتر از شکمش را پر نکرده است اما چون ناچار به رسیدگی به آن است پس طبق این برنامه باشد که: یک سوم برای غذا، یک سوم برای آب و یک سوم برای نفس».

توصیه‌های مربوط به بردباری:

۱. در مواقع نزاع و اختلاف، اگر کسی به تو گفت: «هر حرفی که بزنی، ده برابر جواب خواهم داد»، تو به او بگو: «به جای یک حرف اگر ده حرف هم به من بگویی حتی یک کلمه در جواب نخواهی شنید».
۲. هر کس به تو ناسزا گفت تو به او بگو: «اگر حرف تو درست باشد و من لایق این ناسزا باشم از خداوند می‌خواهم که مرا ببخشد و اگر حرف تو نادرست باشد از خداوند می‌خواهم که تو را ببخشد».
۳. هر کس تو را تهدید کرد تو با او به خیرخواهی و ملاحظه رفتار کن.

توصیه‌های مربوط به علم:

۱. آن‌چه نمی‌دانی از اهل علم بپرس و به هیچ وجه با انگیزه امتحان کردن و ارزیابی از آن‌ها نپرس.
 ۲. هیچ‌گاه طبق سلیقه و دلخواه خود عمل نکن و در تمام نقاط و جوانب زندگی با دقت و محاسبه عمل کن و ضررهای احتمالی را در نظر بگیر.
 ۳. همان‌طور که از شیر فرار می‌کنی از نظر دادن برای دیگران و تعیین تکلیف برای آن‌ها فرار کن و خودت را پلی برای عبور دیگران قرار مده.
- «عنوان» در انتها می‌گوید: حضرت به من فرمودند:
- ابوعبدالله! می‌توانی بروی؛ آن‌چه باید می‌گفتم گفته شد، من دیگر مجال ندارم، وقت ذکر گفتن است و من به برنامه‌های خود مقید هستم. تمام مراتب سلام و سلامت خداوند بر کسی باد که به دنبال هدایت می‌رود.

به عبارات زیر در توصیف روایت «عنوان بصری» دقت کنید:

‘مرحوم قاضی رحمته‌الله برای گذشتن از نفس اماره و خواهش‌های مادی و طبعی و شهوی

و غضبی که غالباً از کینه و حرص و شهوت و غضب و زیاده‌روی در تلذذات برمی‌خیزد. روایت عنوان بصری را دستور می‌دانند به شاگردان و مریدان سیر و سلوک الی الله تا آن را بنویسند و بدان عمل کنند؛ یعنی یک دستور اساسی و مهم، عمل طبق مضمون این روایت بود و علاوه بر این می‌فرمودند باید آن را در جیب خود داشته باشید و هفته‌ای یکی دو بار آن را مطالعه کنید. این روایت بسیار مهم است.^{۱۶}

۱. روح مجرد: یادنامه محمد عظیم و عارف کبیر حاج سید هاشم موسوی حنّاد، تألیف مرحوم علامه آیه الله حاج سید محمد حسین حسینی طهرانی، ۱۷۶، انتشارات علامه طباطبائی، ۱۴۲۱.